

NABESCHOUWING OVER DE JAARVERGADERING DER VERENIGING VOOR DE STAATHUISHOUDKUNDE

door Prof. Dr J. F. ten Doesschate

Hoewel de 28ste November 1953 al weer enige tijd in het verleden ligt, is er wel aanleiding enkele gezichtspunten, die op die dag in Utrecht ter gelegenheid van de jaarlijkse vergadering van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde naar voren zijn gekomen, aan een nadere beschouwing te onderwerpen. En wel in het M.A.B., omdat het onderwerp, dat ditmaal in behandeling kwam, op vele punten nauwe aanraking met de bedrijfseconomie meebracht, zoals trouwens ter vergadering overduidelijk bleek. Dit onderwerp was door het bestuur aan de prae-adviseurs als volgt voorgelegd: „De invloed van het hier te lande geldende belastingstelsel op de economische en sociale structuur van onze maatschappij en op het beleid, dat door de ondernemers in hun bedrijven wordt gevoerd.” Het was achteraf eigenlijk te betreuren, dat in de vraagstelling niet ook de hoogte der belastingen was betrokken. Een der prae-adviseurs, de heer H. J. Hofstra, beriep zich daarop uitdrukkelijk, toen hij de in zijn prae-advies behandelde stof toelichtte. Maar de andere prae-adviseurs, de heren Mr H. F. van Leeuwen en Prof. Dr M. J. H. Smeets, hebben niet geschroomd, en m.i. terecht, om juist ook de invloed van de hoogte der huidige belastingen in het geding te betrekken. Het was in het bijzonder Smeets, die aantoonde, dat in het *stelsel* de laatste 30 jaren niet zoveel is veranderd, maar dat het bij dit vraagstuk eigenlijk gaat om het *niveau*.

Het ligt niet op mijn weg om over het eerste deel van de vraagstelling te dezer plaatse veel te zeggen. Anderen zijn daartoe meer bevoegd en ons blad is er niet de meest geschikte plaats voor. De conclusie kan m.i. zijn, dat de drie prae-adviseurs het erover eens waren, dat er (bij de huidige tarieven) een belangrijke invloed van het belastingstelsel op de economische en sociale structuur van onze samenleving bestaat, waarbij het *judicium* echter varieerde van een lichte aarzeling tot ernstig bezwaar. Dit is in zoverre verheugend, dat drie mannen van zeer uiteenlopende geestesrichting in het openbaar te kennen gegeven hebben, dat veranderingen noodzakelijk zijn, daarmede de *vox populi* wonderwel — zij het in zeer verschillende mate — vertolkend.

Meer aandacht zou ik uiteraard willen geven aan het tweede deel van de vraagstelling en aan enige bedrijfseconomische inzichten, welke die dag hetzij door de prae-adviseurs, hetzij door de debaters, zijn te berde gebracht.

De invloed op het ondernemersbeleid.

De prae-adviseurs hebben dit onderwerp zo volledig behandeld, dat het mij moeilijk voorkomt een invloed op te noemen, die zij niet zouden hebben besproken. In het bijzonder moeten in dit verband de heren Smeets en Hofstra genoemd worden, beiden fiscaal gesproken „*nourri dans le s erail*” en daarvan terdege blijk gevende. In totaal bespreken de drie prae-adviseurs gezamenlijk minstens 15 invloeden uit hoofde van de (hoge) vennootschapsbelasting, 3 uit hoofde van de omzetbelasting en 1 uit hoofde van de commissarissenbelasting, tezamen ten minste 19 verschillende invloeden, uit de (hoge) belastingen voortvloeiende op het onder-

nemersbeleid. Terecht kon de heer Bronsing dan ook opmerken, dat in feite in iedere Commissarissenvergadering de fiscus de stille aanwezige is.

Ik bepaal me tot enkele der belangrijkste; in feite trouwens lopen verschillende der door de prae-adviseurs besproken invloeden ten dele in elkaar over, zodat een gedetailleerde bespreking tot herhalingen zou leiden.

Als eerste noemt Hofstra — en de andere prae-adviseurs volgen hem daarin — het verschuiven van belastbare winsten naar een volgend jaar door het scheppen van nieuwe afschrijvingsobjecten. De bedrijfsman kan hier slechts instemmend knikken; inderdaad heeft de hoge vennootschapsbelasting deze consequentie. Men kan daarbij nog onderscheid maken tussen een verkleining en een verschuiving van de belasting. In eerste aanleg verkleint de schepping van het nieuwe afschrijvingsobject dóór de aanvullend mogelijk geworden fiscale afschrijving de belastbare winst van het jaar of de jaren der investering (resp. bestelling tot investering) en volgende. Wanneer het object fiscaal afgeschreven is, houdt deze verkleining op. Aannemende, dat er vervangen zal worden, begint dan de cyclus opnieuw, zodat de verschuiving een permanent karakter krijgt. De verschuiving voltrekt zich m.a.w. door een serie opeenvolgende verkleiningen ¹⁾.

Inmiddels zal de nieuwe investering eigen winstperspectieven moeten bieden, wil zij verantwoord zijn. Dit werkt uiteraard contrair; het heeft de neiging de belastingverschuiving tegen te werken, doch dit neemt niet weg, dat de contribuabele, die een nieuwe investering, ongeacht haar eigen merites, verricht, omdat hij minder belasting wil betalen, in ieder geval op verkeerd spoor is. Begaat hij deze fout niet, dan heeft hij in ieder geval rekening te houden met een merkwaardige consequentie van zijn streven: aangezien men in het aanschaffingsjaar bezwaarlijk meer dan een kleine 50 % ²⁾ fiscaal zal kunnen afschrijven, moet men een aanschaffing verrichten (bestellen) van ten minste twee maal zoveel waarde als de fiscale winst bedraagt om deze via afschrijving te niet te doen en aldus de verplichting tot belastingbetaling over het betreffende jaar te voorkomen. Ik heb in de practijk kunnen waarnemen, dat een dergelijke neiging tot investering buiten proportie tot de aanwezige middelen inderdaad bij sommigen aanwezig is. Tenslotte moet nog gewezen worden op de uitdroging van de kapitaalmarkt, welke hiervan op zichzelf beschouwd het gevolg is en de verkleining der emissiecapaciteit der (ex hypothesen immers niet of minder uitkerende) onderneming. Van Leeuwen heeft er (blz. 51) op gewezen, dat de behoefte aan het afschrijvingsobject kan ontstaan in een periode, waarin de aanschaffingsprijzen hoog zijn en derhalve in het geheel niet tot investeren aansporen, in welk verband hij terecht, het openen van de mogelijkheid tot het creëren van (belastingvrije, neem ik aan) vervangingsreserves bepleit. Een nadere uitwerking hiervan zou intussen wel gewenst zijn.

Een volgende invloed, waarop de prae-adviseurs wijzen, is de bevordering der neiging tot financiering met vreemde middelen, waarvan de rente immers fiscaal aftrekbaar is. Hofstra erkent te dezen aanzien een latent gevaar (pag. 12), doch is van mening, dat „de gezonde financieringstradities van het Nederlandse bedrijfsleven dit voor een bedenkelijke verschuiving naar het vreemde kapitaal hebben weten te behoeden”. Wie

¹⁾ Pas bij liquidatie, fusie e.d. komt de winst dan naar voren.

²⁾ $33\frac{1}{3}\%$ + stel 20% over de resterende boekwaarde ad $66\frac{2}{3}\%$ van de aanschaffingsprijs.

onlangs nog weer eens kennis heeft kunnen maken met de hogere financieringsacrobatiek, die thans in West-Duitsland gebruikelijk is (bij een rentelast van 8 à 9 % van de geleende middelen!) is geneigd Hofstra hierin (vergelijkenderwijs) geen ongelijk te geven.

Theoretisch gesproken en zich plaatsende op zijn eigen uitgangspunt van de alternatiefgedachte, kan men ook weinig inbrengen tegen zijn verrassend eenvoudige oplossing: in plaats van een primair dividend fiscaal vrij te stellen kan men de ongelijkheid ook wegnemen door de thans onbelaste rente van het vreemde kapitaal aan een heffing te onderwerpen. Hier moet de critiek zich dus m.i. richten tegen het uitgangspunt. Het Staatsbudget mag niet als een onveranderbare grootheid gezien worden en het bedrijfsleven mag niet aan nog zwaardere lasten onderworpen worden. Het behoeft dan ook niet te verbazen, dat deze stelling van Hofstra critiek uitlokte. Van Leeuwen, die een primaire rente op het in een onderneming gestoken eigen kapitaal als bedrijfslast aangemerkt zou willen zien en daarmee dus veel verder gaat dan de nogal talrijke voorstanders van vrijstelling van een primair *dividend*, was er uiteraard een tegenstander van. Smeets, op pag. 76, doet de objectieve mededeling, dat zodanige vrijstelling de discriminatie tussen leen- en aandelenkapitaal praktisch zou doen vervallen. Hij laat echter wel merken, dat hij een betere fiscale behandeling van het aandelenkapitaal om bedrijfseconomische redenen wenselijk zou achten. In dit verband verdient nog vermelding, dat een der debaters, de heer A. A. van Sandick, bezwaar maakte tegen de z.i. gevaarlijke scheiding tussen primair dividend en superdividend. Hij maakte zich kennelijk los van de klassieke scheiding tussen rente, ondernemersloon en risicopremie en verwierp daarmee tevens de vrijstelling van een primair dividend. Persoonlijk meen ik, dat de gedachte, dat rente over het in de onderneming werkzame kapitaal kostenbestanddeel is, fiscaal doorgetrokken moet worden om een sluitend geheel te krijgen. Het ziet er echter nog niet naar uit, dat dit spoedig fiscale realiteit zal worden.

Wat de overige „invloeden” betreft wil ik kort zijn. Hofstra heeft zonder twijfel gelijk, wanneer hij stelt, dat men zich nauwelijks kan voorstellen, dat ondernemers ter wille van de fiscale aftrekbaarheid uitgaven doen, waarvan zij „geen heil” verwachten (pag. 15) en machines aanschaffen, die zij „niet nodig” hebben. Maar dit is ook veel te absoluut gesteld. Marginaal gesproken zijn deze invloeden er wel degelijk en zij worden door de hoge belastingen in de hand gewerkt.

Van de cumulatieve invloed der verschillende belastingen heeft Smeets een goede — en op die dag snel populair geworden — illustratie gegeven door zijn „arme millionair” (noot op pag. 79). Deze moest n.l. met een fiscaal vermogen van f 10.000.000 bij het nieuwe tarief vennootschapsbelasting niet minder dan f 400.000 fiscale winst maken om f 25.000 verteerbaar inkomen te hebben.

Ik kom thans tot enkele bedrijfseconomische punten. Het interessantst vond ik in dit verband een stelling van de heer D. Roemers. Deze debater, leerling van de Amsterdamse economische faculteit, had geen bedrijfseconomische bezwaren als zodanig tegen de vervangingswaardeleer. Inderdaad, de naar vervangingswaarde berekende afschrijvingsquote was, bedrijfseconomisch gesproken, bestanddeel van de kostprijs, evenals de eerder besproken rente, maar de spreker achtte het de vraag, of dit nu ook in fiscalibus gelding zou moeten hebben. En wel op de (sociaal-economische) grond, dat aanvaarding dezer gedachte in de hausse de

inflatie en in de baisse de deflatie zou versterken, hetgeen op zichzelf ongewenst geacht moest worden.

Het komt me voor, dat deze stelling moeilijk houdbaar genoemd kan worden. De sociale economie kent een hele serie maatregelen om inflatie in de hausse, deflatie in de baisse tegen te gaan. De regeringen kunnen deze maatregelen toepassen of niet toepassen, al naar gelang de politieke inzichten, welke prevaleren en de mogelijkheden, welke bestaan. Maar dat heeft niets te maken met de vraag, of de fiscus wetenschappelijk verantwoord handelt als hij om opportunistische redenen winstbelasting heft van bedragen, welke door de tak van wetenschap, welke bevoegd is daarover te oordelen, niet als winst erkend worden. Wenst de fiscus in de hausse meer, in de baisse minder te belasten dan met dit oordeel zou overeenkomen, dan kan hij dat via het *belastingpercentage* of op andere wijze bereiken, alles liever dan het winstbegrip zelve te denatureren, zoals hier geschiedt. Een eventueel verweer, dat de fiscus zijn eigen definities heeft, gaat te dezer zake naar ik meen niet op. Wanneer de wetgever consequenties trekt uit de aanwezigheid van feiten van medische aard (b.v. pokken), laat hij toch de bepaling van de inhoud van dat feit over aan de medische wetenschap. En zo komt onze hele vraag eigenlijk terug op de andere vraag, of het de bedoeling van de wetgever is, het (maatschappelijk) economisch verschijnsel der „winst” te maken tot basis voor zijn gebod tot belastingbetaling. Zo ja, dan zal hij het aan de bedrijfs-economie moeten overlaten, de inhoud daarvan te bepalen. Is die inhoud hem uit een oogpunt van rechtszekerheid te vaag, dan is een eigen definitie motiveerbaar, maar dan mag men toch verwachten, dat deze definitie zich aanpast aan de uitkomsten van het bedrijfseconomisch onderzoek. Zo gezien en vooral met het oog op de algemene aanvaarding van het vervangingswaardebegrip bij de resultatenberekening is er m.i. alle aanleiding tot wetswijziging. De felle aanval van de heren Smeets en van Leeuwen op het fiscale winstbegrip (resp. pag. 75 en pag. 51) kan ik dan ook slechts warm steunen.

Het betrekken van de baisse in de discussie geeft mij aanleiding nog even in te gaan op een andere vraag, die ter vergadering in het openbaar niet gesteld is, n.l. of de fiscus, die in de periode van prijsstijging schijnwinsten belast, niet vrijuit gaat, doordat hij in de periode van *prijzdaling* afschrijving als bedrijfslast erkent tot een *hoger* bedrag dan overeenkomt met afschrijving naar de (immers gedaalde) vervangingswaarde, aldus schijnverliezen aftrekbaar stellend. De fiscus zou m.a.w. in de depressie geven, wat hij in de hausse neemt. Ook deze redenering gaat echter niet op. De afschrijving heeft immers een meerledig karakter, o.a. is zij kostprijs-element en winstbepalingselement. Ter zake van de *kostprijsbepaling* is inderdaad bij dalende vervangingswaarde ook de afschrijving dalende, doch ter zake van de winstbepaling — en daar gaat het hier om — heeft daling van de vervangingswaarde andere consequenties. Zou men het verschil tussen de jaarquote naar aanschaffingsprijs en die naar (gedaalde) vervangingswaarde niet ten laste van de resultaten brengen (m.a.w. tot winst verklaren), dan zou men ten onrechte de indruk wekken, alsof het hier om een uitkeerbaar bedrag gaat. Immers, in wezen zou daardoor het eigen kapitaal der onderneming verkleind worden; de schijnwinsten zijn geen winsten, de „schijnverliezen” daarentegen wel verliezen. Ter zake van de resterende waarde van het activum (dus niet de jaarquote) zou men de stelling kunnen verdedigen, dat de verlaging hiervan, welke door de gedaalde vervangingswaarde optreedt, ineens ten laste van de

resultaten gebracht moet worden. Dit leidt echter tot een artikel op zichzelf; de mogelijkheid van latere stijging der vervangingswaarde doet mij hier wel een vraagteken plaatsen. Is men er, met de onbekende schrijver in *The Economist* ³⁾, van overtuigd te leven in een „age of inflation”, dan is er, afgezien van kortlopende teruggangen, alleen maar sprake van een stijgende prijscijndend. De fiscus, zich baserende op historische kostprijs, komt dan aan het compenserende geven tegenover het nemen helemaal niet toe, omdat de jaren van prijsstijging verreweg zullen overwegen. Wie deze visie op het long term prijsverloop heeft, zal ook minder geneigd zijn ter zake van de eventuele waardedaling van resterende werkeenheden in het jaar, waarin deze (tijdelijk) geconstateerd worden, consequenties te trekken.

Tot de sprekers, die het onderwerp der schijnwinsten behandelden, behoorde ook Prof. Schendstok, die het „niet altijd verwerpelijk” achtte schijnwinst te belasten. Zijdelings gaf hij daarbij te kennen, dat eigendom geen onbepaalde beschikkingsmacht meer inhoudt. Uit het voorgaande moge reeds gebleken zijn, dat ik op de daarbij aangegeven gronden deze mening, voorzover toegepast op belasting van schijnwinst, niet zou willen volgen. Schendstok is overigens, bij het verdedigen van deze stelling, wel zeer in strijd gekomen met een kort voor de vergadering naar aanleiding van de prae-adviezen verschenen artikel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, waarin juist als eis in verband met het gebruik van de belastingheffing als instrument voor niet-fiscale doeleinden gesteld wordt, dat men zich steeds voor ogen houdt, dat hier een instrument gehanteerd wordt, dat de eigendom aantast. Over dit naburige terrein moge echter de rechtsphilosophie haar licht laten schijnen.

Een vraag, die ik tenslotte zou willen bespreken, is bij dit al, of het over de schijnwinst geheven belastingbedrag tot de kostprijs behoort te worden gerekend. Smeets, op pag. 75, merkt daaromtrent op: „Terecht wordt in de literatuur gesteld, dat de ondernemers het deel van de vennootschaps- of inkomstenbelasting, hetwelk betrekking heeft op schijnwinsten, *in hun kostprijzen dienen op te nemen*; indien zij zulks niet zouden doen, zouden zij immers het voortbestaan van hun onderneming in gevaar brengen. Wanneer men dit probleem goed doordenkt, zal de ondernemer zelfs $\frac{100}{100 - p}$ maal de zojuist bedoelde vennootschaps- of inkomstenbelasting tot zijn kostprijs behoren te rekenen (hierbij is p het marginale percentage belasting, dat hij verschuldigd wordt).”

In de practijk van mijn dagelijks leven is mij gebleken, dat bij enkele grote Nederlandse naamloze vennootschappen *in feite*, en wel afhankelijk van de bouwjaren van bepaalde fabrieksdelen, van 44 tot 60 % van de bedrijfseconomisch juist te achten afschrijving in de afgelopen jaren fiscaal erkend werd. Bij een vennootschapsbelasting van (gemakshalve) 50 % betekent dit, dat de commerciële nettowinst van 28 tot 20 % van de afschrijving lager lag dan zij eigenlijk op grond van de kosten- en marktverhoudingen zou moeten liggen. Uitsluitend *omdat* de fiscus de vervangingswaarde niet accepteert, is de netto uitkeerbare winst bij een oude fabriek (*ceteris paribus*) geringer dan bij een nieuwe en geringer dan zij bedrijfseconomisch zou moeten zijn. Dat de bedrijfsleiding hiermede bij de opstelling der jaarstukken rekening moet houden door het

³⁾ zie *The Economist* d.d. 18.8.51 (pag. 382), 25.8.51 (pag. 435) en 1.9.51 (pag. 490): „Agenda for the Age of Inflation”.

opnemen van een creditpost, is vanzelfsprekend, maar of het nu theoretisch gesproken hier om een bestanddeel van de kostprijs gaat, is een andere vraag. Ik geef onderstaand cijfervoorbeeld (gebaseerd op 50 % vennootschapsbelasting):

bruto winst	= 200
bedrijfseconomische afschrijving	= 100
fiscale afschrijving	= 40
belasting over de fiscale winst	= 80
belasting over de commerciële winst	= 50
„eigenlijke” winst	= 50 (200 — 100 — 50)
werkelijk uitkeerbare winst	= 20 (200 — 100 — 80)
fiscaal veroorzaakte commerciële winstverkleining	= 30

Aangezien deze „winstverkleining”, die door Smeets tot de kostprijs gerekend wordt, een functie is van het verschil tussen de bedrijfseconomisch juiste afschrijving en de fiscaal erkende afschrijving, zal zij gelijk blijven bij een verandering in opwaartse richting van de bruto winst. Daalt echter de bruto winst, dan komt het punt, waarop de „winstverkleining” tot een commercieel verlies leidt, hoewel er fiscaal nog winst is. Dalen de opbrengsten echter nog verder tot het punt, waarop geen belasting verschuldigd is, dan speelt het verschil tussen bedrijfseconomisch juiste en fiscaal aanvaarde afschrijving geen rol meer, zodat ook de fiscale winstverkleining, althans in het betreffende jaar, achterwege blijft.

(B.v.: Bruto winst 40. Afschrijving 100. Verlies 60.

tegen een fiscale opstelling:

Bruto winst 40. Afschrijving 40. Belastbaar 0.

Invloed op de winst = 0.)

In een volgend jaar met daartoe voldoende winst komt de fiscale claim, ook met betrekking tot het gepasseerde jaar, echter terug. En zo is er dus aanleiding aan Smeets de vraag te stellen, of het juist geacht moet worden deze voorwaardelijke winstverkleining tot de kostprijs te rekenen. Worden hier waarden opgeofferd ten behoeve van de productie? Er worden veeleer waarden (onder bepaalde omstandigheden en dan ten onrechte) onttrokken aan de bedrijfshuishouding door oorzaken, die met de productie niet te maken hebben. Een kostprijsbestanddeel, dat alleen bij fiscale winst optreedt, lijkt me als zodanig niet aanvaardbaar⁴⁾. Wel moet men bij de bepaling van de verkoopprijs ter compensering van de „winstverkleining” met een verhoging van $\frac{100}{100 - p}$ maal de onderhavige belasting (trachten) rekening (te) houden, dat zij Smeets uiteraard toegegeven.

**

Samenvattend kan gezegd worden, dat op 28 November een belangwekkend onderwerp behandeld is. De discussies hebben weer eens aangetoond, dat de verschillen van inzichten ter zake van de concrete belastingpolitiek veelal meer gradueel dan principieel zijn. De stelling van Hofstra, dat belastingheffing een wezenlijk element is in de maatschap-

⁴⁾ Ook de omzetbelasting varieert met de opbrengstprijs, maar de verschuldigdheid is niet afhankelijk van de vraag, of er winst is.

pelijke ontwikkeling en bewust als zodanig gehanteerd moet worden, is op zichzelf niet zozeer bestreden. Wel zijn er belangrijke meningsverschillen gebleken ten aanzien van de wijze, waarop dit „instrument” gehanteerd moet worden. Schendstok had gelijk, toen hij opmerkte, dat de inkomensnivellering ten gevolge van de belastingheffing ook een zuiver economisch vraagstuk is. Dit geeft de economen het recht ook de nadelen der te ver doorgevoerde nivellering te belichten. In dit verband heeft Holtrop, naar wie het als steeds een genoegen was te luisteren, met nadruk gewezen op de wenselijkheid van een onderzoek naar de gevolgen, welke in de particuliere sfeer voor het aanbod van risicodragend kapitaal uit de inkomensnivellering voortvloeien. Veronderstellende, dat deze nivellering de zelffinanciering der bedrijven bevordert, wees deze spreker overigens hoofdzakelijk op de mogelijkheid, dat hieruit het aanhouden van op de investering anticiperende liquiditeitsreserves zou voortvloeien, hetgeen een structurele wijziging zou kunnen betekenen. Schrijver dezes is uit ervaring geneigd deze veronderstelling en de door Holtrop gedane aanbeveling tot nadere bestudering van deze specifieke samenhang te ondersteunen.

Vele onderwerpen, die door de prae-adviseurs of de debaters aan de orde gesteld werden, bleven in het voorgaande onbesproken. Ik moge volstaan met er tot slot enkele te noemen. Zo b.v. de positie van tantiëmist, die tantième toucheren op grond van een resultatenrekening, waaruit de schijnwinst niet geëlimineerd is; zo ook de uitlating van Prof. Mees, dat de aandeelhouder ondernemer is, maar dat daarentegen de directieleden geen ondernemers zijn maar managers. En niet te vergeten de philippica van Van Leeuwen tegen aandelenemissie boven pari (pag. 40).